

Проектний підхід до планування розвитку бізнесу: методичні засади визначення соціально-економічної ефективності

Панченко Володимир Анатолійович¹, Панченко Оксана Петрівна²

Опубліковано	Секція	УДК
18.10.2023	Економіка	332.012

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10012313>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена узагальненню теоретико-методичних засад та розробці прикладних інструментів упровадження проектного підходу в управлінні розвитком бізнесу та зростанням його соціальної й економічної ефективності. Метою дослідження визначено удосконалення методико-прикладних рекомендацій з проектного підходу до планування розвитку бізнесу та оцінювання його соціально-економічної ефективності. Показано, що більшість наукових досліджень передбачають практику класичного підходу до аналізування соціальної й економічної ефективності функціонування підприємства. Однак, в частині вивчення окремих аспектів функціонування підприємств, зокрема методів впровадження сучасних інноваційних підходів у діяльність та оцінку ефективності підприємств, доводиться констатувати все ще відсутність якісних методико-прикладних розробок. Зроблено висновок, що об'єктивна необхідність розробки ефективних заходів щодо підвищення рівня ефективності функціонування підприємств в Україні полягає в такому: багато суб'єктів господарювання функціонують зі збитками, банкрутують та припиняють свою діяльність, збільшується частка збиткових підприємств; обсяги реалізації продукції є не значними; знижується ресурсовіддача, зростає витратомісткість та погіршуються показники ефективності використання ресурсів; погіршуються параметри фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності, підприємства стають все більше кредитозалежними; низькою є інвестиційно-інноваційна діяльність та активність вітчизняних підприємств, у т. ч. в керунку формування належних резервів для покращання показників економічної (а в подальшому і соціальної) ефективності, підприємства функціонують в умовах значного рівня ризику. Констатовано, що для повноцінної оцінки ефективності діяльності підприємств слід включати відповідні показники, які характеризують економічну та соціальну ефективність функціонування бізнесу, причому їх ефективність потрібно розглядати як композицію двох складових - внутрішньої та зовнішньої.

Ключові слова: управління підприємствами, менеджмент, планування бізнесу, проектний підхід, соціальна та економічна ефективність.

¹ аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», <https://orcid.org/0009-0002-0044-1466>

² аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», <https://orcid.org/0009-0005-3299-610X>

Project approach to business development planning: methodological principles of determining socio-economic efficiency

Annotation. The article is devoted to the generalization of theoretical and methodological principles and the development of practical tools for the implementation of the project approach in managing business development and the growth of its social and economic efficiency. It is shown that the majority of scientific studies involve the practice of the classical approach to analyzing the social and economic efficiency of the enterprise's functioning. However, in the part of the study of certain aspects of the functioning of enterprises, in particular, the methods of introducing modern innovative approaches into the activity and evaluation of the efficiency of enterprises, which is characterized by the limitation of the resource base and systemic subordination, it is necessary to state that there is still a lack of qualitative methodological and applied developments. It was concluded that the objective necessity of developing effective measures to increase the level of efficiency of the functioning of enterprises in Ukraine is as follows: many business entities operate at a loss, go bankrupt and cease their activities, the share of unprofitable enterprises is increasing; the volumes of product sales are not significant; resource yield decreases, consumption increases and indicators of resource use efficiency deteriorate; parameters of financial stability, liquidity and solvency deteriorate, enterprises become increasingly dependent on credit; the investment and innovation activity and activity of domestic enterprises is low, including in the direction of the formation of adequate reserves for improving economic indicators (and subsequently also social) efficiency, enterprises function in conditions of a significant level of risk. It has been established that for a full assessment of the efficiency of enterprises, appropriate indicators should be included that characterize the economic and social efficiency of business functioning, and their efficiency should be considered as a composition of two components - internal and external.

Key words: enterprise management, management, business planning, project approach, social and economic efficiency.

Вступ

Сучасний розвиток економіки України та її підприємств об'єктивно складний і неоднозначний, ставить на перший план питання поступового підвищення як економічної, так і соціальної ефективності бізнесу. При тому, ці процеси мають бути ретельним чином спланованими, здійснюватися згідно проектного підходу.

У першу чергу це зумовлено такими негативними проявами, як недостатньо високий рівень показників економічної ефективності функціонування і т. ін. Недостатній рівень ефективності функціонування вітчизняного бізнесу веде до погіршення їх фінансово-економічного стану.

Кожне підприємство повинно оцінювати свою роботу, тобто визначати ефективність фінансово-господарської діяльності і постійно прагнути до її підвищення. Досвід розвинутих країн свідчить, що ефективність діяльності підприємства це не ситуативна практика, а ретельно спланований, іншими словами – спроектований процес. Існуюча в Україні соціально-економічна і політична ситуація вимагає виявлення і вивчення нових перспективних напрямків та форм виробничо-господарської діяльності підприємства, переосмислення діючих та складання нових стратегій, планів і програм які мають на меті підвищення ефективності роботи підприємства.

Достатньо розробленими є на сьогодні питання теорії та практики щодо визначення суті та засобів забезпечення економічної ефективності на мікрорівні ієрархії управління. Зокрема вагомий внесок у дослідження цих питань внесли такі вітчизняні науковці, як М. Алексеева [1,с.14], З. Варналій [3,с.15], Т. Васильців [5,с.132-136;11,с.8-15],

О. Данченко [7,с.16-25Р. Лупак [9,с.248-252] та ін. Питанням соціальної ефективності функціонування підприємств присвячені праці О. Арапова [2,с.71-75], В. Василюк [4,с.218-224] та ін. В свою чергу проблемам імплементації соціальної та економічної ефективності функціонування підприємств присвячені дослідження таких науковців, як Н. Данік [6,с.81-84], А. Джелла [8,с.38-46], Т. Зубко [9,с.81-88] та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

За разом, у цих та інших дослідженнях, здебільшого застосовується так званий класичний підхід до планування і аналізування соціальної та економічної ефективності бізнесу, тоді як більш прогресивні практики передбачають перехід до проектного підходу. Щодо вивчення окремих аспектів функціонування підприємств, зокрема методів впровадження сучасних (можна назвати інноваційних) підходів у діяльність та оцінку ефективності підприємств, то зазначеним аспектам приділяється недостатня увага.

Метою дослідження є удосконалення методико-прикладних рекомендацій з проектного підходу до планування розвитку бізнесу та оцінювання його соціально-економічної ефективності.

Результати

Питанням ефективності завжди відводилось належне місце в економічній літературі, що є зрозумілим, оскільки лише визначивши рівень ефективності функціонування підприємства (чи використання ресурсів) можна стверджувати про доцільність його створення та вкладення у нього фінансових і господарських ресурсів. Рішення про створення підприємства та ведення ним господарської діяльності на пряму залежить від кінцевих результатів діяльності такого суб'єкта господарювання. Об'єктивна необхідність дослідження поняття ефективності функціонування суб'єктів господарської діяльності полягає в такому: дозволяє приймати рішення про доцільність створення підприємства; дозволяє визначити раціональну організаційно-правову та форму власності підприємства; обґрунтовує доцільність збільшення / зменшення обсягів господарської діяльності підприємства, залучення додаткових господарських ресурсів; визначає доцільність диверсифікації господарської діяльності підприємства і т. ін.

В умовах ринкової економіки в зв'язку із високим рівнем конкуренції і зростанням соціального розвитку населення, а, відповідно, і його потреб, моральних і фізіологічних, важливою є проблема ефективності господарювання.

На основі аналізу економічної літератури видається доцільним розрізняти поняття ефективності та продуктивності, розуміючи під продуктивністю ту віддачу, яка досягається в підсумку використання відповідних ресурсів (як правило виражених у вартісній формі), а під ефективністю – співвідношення між результатом (ефектом) та витратами на його досягнення.

Необхідно чітко розмежовувати поняття “ефект” і “ефективність”, розуміючи під першим результат процесу (вимірюється в матеріальному, соціальному, грошовому та інших виразах), коли під іншим – відношення результату до витрачених ресурсів.

Щодо поняття “ефект” в теорії менеджменту сформувалося три погляди. Перший полягає в тому, що загальний ефект виражається показниками діяльності організації загалом.

Зрозуміло, що на практиці складно робити єдиний узагальнюючий висновок чи визначати єдиний показник ефективності діяльності підприємства, що повноцінно комплексно розкривав би усю картину ефективності в бізнесі. Саме з огляду на це більш перспективною є розробка системи оцінки якісних та кількісних показників ефективності діяльності підприємства загалом та на окремих рівнях.

Науковці часто приділяють увагу показникам економічної ефективності організації загалом та показникам, які характеризують ефективність процесів менеджменту, зазначаючи, що будь-які витрати є результатом ухвалення тих, чи інших рішень. Відтак, і конфігурація бізнес-процесів також є результатом діяльності управлінського персоналу. Відповідно, ефективність (і економічна, і соціальна) є результатом втілення в життя управлінських рішень. Однак, це все умовно.

Потрібно зауважити, що при визначенні ефективності діяльності не використовується чітка система показників і вони приділяють увагу лише методиці визначення ефективності окремих напрямів діяльності підприємства.

При вивченні ефективності потрібно розмежовувати економічну ефективність підприємства і ефективність процесів менеджменту. Система показників оцінки має включати та об'єднувати ці два напрями і відображати всі сфери діяльності підприємства.

Також потрібно зазначити, що більшість авторів не розглядають такий вид ефективності, як соціальна, а у тих авторів, які виділяють цей вид ефективності, відсутня науково обґрунтована і загально визнана методика визначення її рівня. Проте соціальні показники мають великий вплив на результат діяльності підприємства і їх доцільно включити до системи показників ефективності діяльності підприємства.

Соціальна ефективність стосується заходів підприємства відносно, з одного боку, задоволення потреб населення в товарах і послугах, а також в соціально-відповідальній поведінці бізнесу, а, з іншого боку, якості та ефективності соціально-трудова відносин, які формуються у межах корпоративної структури.

Соціальна ефективність також розглядається як ефективність використання соціального капіталу підприємства, під яким розуміється потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги працівників, що дозволяє мобілізувати додатків ресурси, які створюють середовище праці, маючи безпосередній вплив на задоволеність роботою і т. п. Соціальний капітал характеризується такими рисами: це продукт організованої взаємодії та має колективну природу і притаманний структурі міжособистісних відносин; як елемент функціонування соціальний капітал не може знаходитись в приватній власності працівника, є колективним благом.

Система показників ефективності, яка використовується керівництвом підприємства, має відображати витрати всіх ресурсів, задіяних в бізнесі; стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві; визначати правила інтерпретації їх значень.

При виборі показників оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно використовувати комплексний, системний підхід. Економічна ефективність являється конкретною формою вияву закону економії часу. Цей зв'язок здійснюється через зростання продуктивності праці. Підвищення останньої означає зростання ефективності сукупної праці, покращення ефективності функціонування підприємства загалом.

Проте у всіх вітчизняних і західних працях економістів не відокремлюють речовий зміст і суспільну форму категорії „економічна ефективність”.

Формування визначення поняття ефективності функціонування підприємства повинно базуватись з одного боку на загальновизнаних підходах щодо розгляду цього поняття. У останньому контексті представляють інтерес для дослідження підходи науковців, які визначають ефективність функціонування підприємства як рівень його економічної безпеки, коли на підприємство не впливають (у негативному сенсі) всі можливі чинники і загрози внутрішнього та зовнішнього середовища бізнесу. Це також гарантує те, що ефективний стан функціонування підприємства, яке досліджується, повинен зберігатись як станом на сьогодні, так і в майбутньому.

Загалом еволюція поняття в першу чергу економічної, а також і соціальної ефективності підприємства починається із згадок про цю економічну категорію, які стосувались забезпечення умов збільшення обсягів господарської діяльності підприємства та прибутку.

У подальшому зміст категорії економічної ефективності функціонування підприємства розглядається науковцями з позиції врахування негативного впливу факторів зовнішнього середовища.

З цієї точки зору цю категорію розглядають:

- 1) за допомогою сукупності індикаторів (індикативний підхід);
- 2) як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів (ресурсно-функціональний підхід);
- 3) як розвиток підприємства на основі дотримання базисних принципів менеджменту, включно з оцінюванням рівня економічної ефективності бізнесу;
- 4) як прибуткове господарювання;
- 5) як досягнення цілей і завдань сталого розвитку та розширеного відтворення;
- 6) як здатність перемагати конкурентів на ринку, реалізуючи ефективну маркетингову політику.

Такі підходи є вірними, проте з точки зору дослідження питань економічної та соціальної ефективності підприємства відрізняються або неповнотою, або дуже широким підходом, при якому інколи губиться суть бачення цього питання.

Проте зрозуміло, що на тепер потрібне покращення економічної та соціальної ефективності економіки, а також зміни акцентів на підвищення ефективності функціонування вітчизняних підприємств.

Аналізуючи праці науковців, можна також зробити висновок, що рівень економічної ефективності функціонування підприємства залежить від міцності його конкурентних позицій на ринку, економічної стабільності, міцності фінансово-економічного стану та системної ефективності, включно ресурсо- та енерго-ощадністю.

Ефективність господарської діяльності підприємства також включає такі поняття як: економічна ефективність засобів праці; ефективність науково-технічного прогресу; ефективність праці; соціальна ефективність; ефективність суспільної праці; техніко-економічна ефективність (рис. 1).

Якщо надання послуги на підприємстві потребує залучення додаткових витрат ресурсів, але одержання цієї послуги іншими підприємствами цієї (чи іншої) галузі пов'язане з меншими витратами, ніж на створення цієї послуги витрачають підприємства, говорять про народногосподарську ефективність.

Можна також стверджувати, що усунення негативних тенденцій та забезпечення сталого і структурно збалансованого розвитку українських підприємств об'єктивно потребує упровадження проектного підходу до управління їх соціально-економічною ефективністю як в короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. Важливою складовою такого управління є розробка стратегії соціально-економічного розвитку як інструмента попередження та подолання викликів діяльності, протидії кризовим явищам у бізнесі. Найбільш перспективним у сьгоднішніх умовах розвитку бізнес-середовища є підхід, за якого підприємство буде вести доволі агресивну і наступальну політику власної поетапної експансії на ринок. Така стратегія передбачає послідовне проходження порогових етапів: (1) забезпечення повноцінного фінансування поточної фінансово-господарської діяльності; (2) підвищення реальної вартості активів та розширення обсягу робочого капіталу; (3) підвищення ефективності використання та формування раціональної структури капіталу; (4) збільшення обсягів діяльності та охоплення ринку; (5) інвестиційно-інноваційний розвиток бізнесу; (6) диверсифікація і розвиток суміжних видів економічної діяльності. Критерієм виконання визначених

етапів реалізації стратегії соціально-економічного розвитку підприємства є досягнення конкретних фінансово-економічних завдань на кожному етапі реалізації цієї стратегії.

<p><u>За одержаним результатом (наслідками):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • економічна; • соціальна 	<p><u>За місцем одержання ефекту:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • локальна; • на рівні підприємства; • на рівні галузі; • на рівні регіону 	<p><u>За методом розрахунку:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • абсолютна; • відносна
<p><u>За рівнем збільшення ефекту:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • первинна; • синергічна; • мультиплікаційна 	<p><u>За типом економічного зростання:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • екстенсивного розвитку; • інтенсивного розвитку 	<p><u>За структурою організації процесу надання послуг:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • робочого місця; • відділу; • підприємства загалом
<p><u>За характером витрат:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • поточних; • одноразових (інвестиційних) 	<p><u>За напрямом інвестиційно-інноваційного розвитку:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • НДДКР; • інновацій в сфері менеджменту; • капітальних інвестицій і проєктів 	<p><u>За об'єктом оцінки:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • повна (інтегральна); • часткова (окрема); • чинникова (багаточинникова)
<p><u>За термінами забезпечення:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ситуативна; • тимчасова; • довгострокова; • систематична 	<p><u>За складовими ефективності:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • використання ресурсів; • фінансово-господарської діяльності; • вкладених ресурсів (активів); • нематеріальних активів 	<p><u>За напрямом оцінювання рівня:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • орієнтована на підприємство; • клієнтоорієнтована; • суспільноорієнтована

Рис. 1. Класифікація сутнісних характеристик ефективності підприємств

Висновки

Об'єктивна необхідність запровадження на українських підприємствах проєктного підходу до планування розвитку бізнесу та забезпечення належного рівня його соціально-економічної ефективності полягає у складному середовищі господарювання, коли загострюються проблеми гарантування сталого функціонування і економічної безпеки бізнесу.

Для повноцінної оцінки ефективності діяльності підприємств слід включати відповідні показники, які характеризують економічну та соціальну ефективність функціонування бізнесу, причому їх ефективність потрібно розглядати як композицію двох складових - внутрішньої та зовнішньої.

Реалізація політики сталого соціально-економічного розвитку підприємства, орієнтованої на його стабільний і збалансований розвиток, передбачає ув'язку таких базових аспектів, як джерела формування всіх видів ресурсів, бачення перспектив подальшого поступу, а також напрямів реалізації корпоративного економічного і трудового потенціалу. Це підвищує важливість ідентифікації джерел формування та використання ресурсного забезпечення. При тому, комплексна підсистема формування ресурсів підприємства складається із залучення коштів з власних (власний капітал та інвестиції у бізнес, фінансовий результат від підвищення ефективності

господарювання) та залучених джерел, а також реалізації фінансових можливостей інституційно-проектної інтеграції підприємства.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно зосередити на формуванні методики аналізування соціально-економічної ефективності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Алексеєва М. М. Планування діяльності фірми : навч. посіб. Київ : Фінанси і статистика, 2011. 248 с.
2. Арапова О. М. Використання бізнес-плану для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 1. С. 71–75.
3. Бізнес-планування підприємницької діяльності : навч. посіб. / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, Р. Р. Білик. Чернівці : Технодрук, 2019. 264 с.
4. Василюк В. В. Бізнес-планування як інструмент управління витратами харчового виробництва. *Моделювання регіональної економіки*. 2014. № 1. С. 218–224.
5. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2018. Вип. 21.2. С. 132–136.
6. Данік Н. В. Бізнес-планування як інструмент здійснення фінансового менеджменту в сучасних умовах розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 2. С. 81–84.
7. Данченко О. Б. Огляд сучасних методологій управління ризиками в проектах. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2014. № 1 (49). С. 16–25.
8. Джелла А. Н. Стратегічне планування діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 4(34). С. 38–46.
9. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. Вип. 3. С. 81–88.
10. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2010. Вип. 20.6. С. 248–252.
11. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Kynytska-Iliash M. V. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprise. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). Ч. 2. С. 8–15.